

Гіда Євген Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

ПРАКСЕОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПРАВОПОРЯДКУ

Здійснено аналіз сутності праксеології як науки. Розкрито сутність правопорядку. Визначено, що активним суб'єктом у забезпеченні правопорядку виступає міліція. Сформульовано умови забезпечення законності в роботі міліції в Україні.

Ключові слова: поліція (міліція); праксеологія; правопорядок; законність.

Осуществлен анализ сущности праксеологии как науки. Раскрыта сущность правопорядка. Определено, что активным субъектом в обеспечении правопорядка выступает милиция. Сформулированы условия обеспечения законности в работе милиции в Украине.

Ключевые слова: полиция (милиция); праксеология; правопорядок; законность.

The essence praxeology as a science is analyzed. The essence of the rule of law is found out. The police is active entity in the law and order service. Conditions to ensure the rule of law in the police station in Ukraine are formulated.

Keywords: police (militia); prakseologic; law and order; legality.

У сучасній правовій науці дослідження проблем правопорядку має не лише глибоке теоретичне, а й практичне значення. І це закономірно, оскільки від того, як розуміються, а головне, як застосовуються інститути правопорядку, залежать результати ефективності функціонування усієї правової системи та їх вплив на всі сфери суспільного розвитку.

Проблеми правопорядку як наукового поняття та його місця в системі правових категорій не залишилися поза увагою дослідників. Завжди питання теорії та практики формування правопорядку були предметом вивчення дисципліни “Теорія держави та права”.

Метою наукової статті є висвітлення праксеологічної сутності правопорядку.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- 1) проаналізувати сутність праксеології як науки;
- 2) розкрити сутність правопорядку;
- 3) визначити основного суб'єкта в забезпеченні правопорядку;
- 4) сформулювати умови забезпечення законності в роботі міліції України.

У процесі дослідження праксеологічної сутності правопорядку було вивчено інтернет-джерела та роботи таких вчених, як: В. Борисенка, М. Казакової, Т. Котарбинського, А. Крижанівського, Т. Пщоловського та ін.

На рівні звичайного розуміння, зовнішньої форми термін “праксеологія” поєднує в собі поняття “практика” та “логіка”. Наукова назва “праксеологія” складається з грецьких слів “πράξις” – дія, діяння, досвід, та “λογία” – мова, вчення, тобто галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності.

Засновником наукової школи праксеології є польський вчений Тадеуш Котарбинський, який ще у 20-х рр. ХХ ст. сформулював теорію, відповідно до якої праксеологія – наука про людську діяльність, що пов'язана з ефективністю роботи [1, с. 10], і вважав, що вона поєднує в єдину систему все, що накопичено людством у галузі ефективної організації роботи. Поглибив цей напрям дослідження польський вчений Тадеуш Пщоловський, який уже розглядав праксеологію як загальну теорію результативної, досконалої діяльності людини [2, с. 25].

В Україні в першій половині ХХ ст. аспекти праксеології досліджував учений Е. Слуцький. Він уважав, що наукова дисципліна “праксеологія” є теорією про формальну основу економіки [3, с. 475]. Учений М. Сацков удосконалив поняття про праксеологію як науку. Він розглядав праксеологію як загальну теорію раціональної діяльності людей в аспекті її ефективності [4, с. 7].

На думку В. А. Борисенка, цілі праксеології викладено у працях Т. Котарбинського “Трактат о хорошей работе” [1] та Т. Пщоловського “Принципы совершенной деятельности” [2]. Учені розглядають вправну роботу, досконалість

діяння як систему, що містить: ефективність дій, економізацію дій, підготовку (інструменталізацію) дій, інструменталізацію дій та організацію багатьох суб'єктних дій. При дослідженні елементів цієї системи вони сформулювали відповідні правила, рекомендації, норми ефективної, досконалої діяльності людини та колективу. Ці праксеологічні правила, рекомендації, норми загальні, наприклад “поспішай, не поспішаючи” – це правило застосовується надзвичайно широко, “пиши настільки чітко, щоб ти сам зміг прочитати без перешкод” – досить конкретна рекомендація. Отже, першою метою праксеології є вивчення закономірностей можливості досягнення найбільш ефективної, досконалої діяльності. Поняття (категорії) “можливість діяння” праксеологія досліджує відповідно до “активності діючого суб'єкта”. Останнє передбачає ефективність, результативність, досконалість, максимальність, раціональність, доцільність діянь, що призводять до синергетичного спрямування. За даними наукового аналізу, можливість дій має внутрішній (диспозиційний) характер, що включає в себе поєднання сили, вміння і знання суб'єкта та зовнішній (ситуативний) характер, складовими частинами якого є такі: “суб'єкт має можливість зробити щось, готовий, але йому не дають” та “суб'єкт не має можливості щось зробити, він не готовий, проте його примушують”. Використання зовнішніх і внутрішніх можливостей суб'єктом дає право на їх вибір, що є одним із чинників творчості людини [1; 2].

В умовах глобалізації суспільного розвитку праксеологію вже неможливо уявити як науку про загальні закони ефективності роботи або досконалої чи раціональної діяльності. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, підґрунтям яких є інтелектуальна властивість, вимагає, щоб діяльність людини здійснювалася лише на демократичних засадах з урахуванням здібностей особистості, готової сприймати зміну ідей, знань і технологій та рухатися відповідно до людиноцентристських тенденцій розвитку сучасного світу. З огляду на нові тенденції, праксеологію можна розглядати як науку про загальні закони ефективності роботи, що ґрунтується на використанні оптимальних технологій діяльності та реалізації здібностей особистості. Такий підхід до розуміння змісту праксеології зумовлений і тим, що індивідуальне формування людини в сучасних умовах є інтегральним показником як прогресу особистості, так і головною передумовою подальшого розвитку суспільства [5, с. 108–109].

Серед правознавців поширеною є позиція, згідно з якою під правопорядком розуміють систему правових відносин [6, с. 284–285].

Правові відносини при цьому виступають субстанцією, що є “будівельним матеріалом” правопорядку, з однієї сторони, а з іншої – самі вони відтворюються на основі вже досягнутого суспільством рівня правового впорядкування його життєдіяльності, урешті-решт характеризуючи рівень правової самоорганізації соціуму.

Правові відносини в їх реальному соціальному існуванні тісно пов'язані з правопорядком. Як певна система суспільних відносин, що здійснюються відповідно до правових приписів, що впорядковані правом, відтворюючись у соціально-правовій практиці як сталий порядок функціонування цих відносин, вони набувають нової якості фактичного правового порядку, який відтепер набуває властивості самостійної нормативності (неофіційній, але достатньо легітимній, соціальній нормативності) щодо нових суспільних відносин у правовій сфері. Ця властивість виникає в домінуючій сукупності правових відносин завдяки їх дії на суспільну свідомість, поведінку та практику, насамперед, через солідарність свідомої частини суспільства із сталими формами правової поведінки, а нерідко завдяки звичній чи конформістській поведінці суб'єктів права.

Правопорядок охоплює ті сфери відносин між людьми, що пов'язані з найважливішими цінностями для людини й суспільства загалом: життя, здоров'я, свобода, власність та ін. Забезпечення впорядкованості відносин між людьми на основі правових принципів становить передумову безпечного буття людини, задоволення її найважливіших людських потреб. Для повноцінного фізичного й духовного життя людині необхідно створити умови для підтримання природних функцій організму, розвитку особистості. В умовах суспільства буття людей піддається багатьом небезпекам – і не тільки природним (холод, зливи, бурі, голод, старість, хвороби), а й соціальним (злочинність, бідність, безробіття). Стан правопорядку виступає певним фоном, своєрідним правовим кліматом, в умовах якого протікає життя окремих людей і всього суспільства. Відсутність правопорядку, хаос і безлад негативно впливають на життя людей. Наприклад, у період воєн, міжнаціональних конфліктів страждає сталий порядок життєдіяльності людей, різко знижується досягнута суспільством якість життя, руйнується духовна сфера життєдіяльності (коли говорять гармати, музи мовчать). Негативні наслідки позначаються на свідомості декількох поколінь людей, а на їх подолання, повернення до нормальних цивілізованих відносин потрібен не один десяток років.

Забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави загалом є важливою умовою власне самого існування громадянського суспільства. Правоохоронні органи є безпосередньо відповідальними за безпеку кожного громадянина на території України і за її межами.

Забезпечення особистої безпеки є стійкою тенденцією для розвитку суспільства. Це зумовлено об'єктивними

потребами та інтересами людей, які мають використовувати усі наявні правові засоби для постійного зміцнення особистої безпеки. Безпека, стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз має бути гарантована правоохоронними органами в різних сферах життєдіяльності – економічній, політичній, військовій, технологічній, інформаційній, екологічній та ін.

Правопорядок є складовою частиною, елементом правової реальності, що утворюється в суспільстві в результаті існування і функціонування у ньому права і правових явищ, суспільно-правових наслідків і процесів, що породжує право. Як і право загалом, правопорядок є загальновизнаним наочним фактом і невід'ємною частиною існуючого в суспільстві офіційного, державно-публічного і приватноправового життя, яке щоденно виявляється в багатоманітних обставинах життєдіяльності окремих особистостей, спільнот людей та їх об'єднань.

Забезпечення правопорядку – це одне з головних завдань кожної демократичної сучасної держави. Демократія і навіть права та свободи людини та громадянина залишаються порожніми словами доти, поки відсутній надійний та ефективний механізм практичної реалізації і захисту цих прав та свобод. При всій значимості самоорганізації народу, ролі суспільних об'єднань тільки держава через спеціально створювані органи і структури здатна забезпечити всебічне реальне виконання завдань щодо захисту життя, честі, гідності своїх громадян, їх законних інтересів і власності. Навіть приватні детективні та охоронні органи повинні діяти тільки на основі чітко встановлених державою правил і норм.

Активним суб'єктом у забезпеченні правопорядку виступає міліція. Міліція значною мірою сприяє здійсненню демократичних ідеалів і цінностей, забезпечує реалізацію соціально-економічного потенціалу регіону, потреби населення в різних послугах, оптимальне поєднання місцевих і загальнодержавних інтересів, а також підтримує правовий та громадський порядок, режим законності на території обслуговування.

Саме для міліції охорона правопорядку є повсякденною турботою. У процесі демократизації суспільства та зміни ролі держави певна переорієнтація відбувається і в ролі міліції. Зі складового елемента апарату примусу міліція перетворюється на орган соціальних послуг. Ця переорієнтація вимагає зміни її завдань і допомагає їх конкретизувати. Метою, у такому разі, виступає не викорінення злочинності, а надання ефективних, якісних послуг щодо захисту людини від злочинних посягань. Головним завданням міліції стає не забезпечення охорони правопорядку взагалі, а забезпечення безпеки кожної людини і всього суспільства.

У зв'язку з цим, значно розширюється сфера соціально-правового впливу міліції на поведінку учасників суспільних відносин. Насамперед це відбувається шляхом уключення у сферу впливу міліції правомірної поведінки суб'єктів правопорядку. Так, працівники міліції, здійснюючи свою діяльність з охорони правопорядку, постійно відчують соціальне розмаїття сучасного суспільства, у тому числі і його життєві суперечності. Саме через це у їх діяльності трапляються вияви правомірної поведінки з боку інших осіб набагато частіше, ніж правопорушення, що є винятками із загального правила. В. В. Борисов підкреслює, що не можна зміцнювати правопорядок – не здійснюючи рішучої боротьби зі злочинністю та правопорушеннями. Не можна запобігати злочинності та правопорушенням, не зміцнюючи всіляко правопорядок. Водночас зміцнення правопорядку передбачає насамперед виховання в населення навичок активної, свідомої правомірної поведінки.

Активізація соціально-профілактичної діяльності міліції та боротьба з правопорушеннями взаємопов'язані та не виключають один одного. Працівники міліції не вправі обмежуватися формальним застосуванням правових норм, а повинні роз'яснювати їх сутність, зміст вимог, що містяться в них. Лише завдяки кропіткій профілактичній роботі, що здійснюється паралельно з розкриттям злочинів, можна досягти очікуваного ефекту у зміцненні правопорядку [7, с. 563].

У цих умовах виняткового значення набуває вся правоохоронна робота міліції і заходи щодо підвищення її ефективності. У рамках забезпечення прав людини вони наближаються до міжнародних стандартів, а це означає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, що встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав та свобод інших і забезпечення справедливих вимог загальнолюдських норм моральності, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві.

Як вважає М. В. Казакова, це положення є критерієм правомірної поведінки будь-якого працівника міліції. Цим визначається і місце міліції в державній системі охорони правопорядку, прав і свобод людини та громадянина і це місце стає ще більш значущим у державі соціального компромісу [8, с. 15–16].

Місце і значення правоохоронної діяльності міліції базується на верховенстві права й суворому дотриманні приписів законів. Законність у роботі міліції ґрунтується на трьох головних умовах.

По-перше, розуміння того, що в основі правомірної поведінки її працівників лежить принцип недоторканності прав та свобод людини і громадянина, і, як наслідок, чітке уявлення про сферу своєї діяльності.

По-друге, належне знання своїх прав й обов'язків.

По-третє, відповідальний підхід до всіх своїх дій.

Таким чином, у полі критичного теоретико-правового аналізу опиняються не лише фундаментальні онтологічні, гносеологічні чи аксіологічні аспекти правового буття, а й конкретні правові проблеми, що зумовлює необхідність виділення у складі теоретико-правової науки відповідної галузі досліджень практично орієнтованого характеру – правової праксеології.

Правозастосовний компонент юридичної практики тісно пов'язаний із поняттями справедливості, істинності, цінності, свободи, відповідальності, державно-владного примусу, що мають непересічне значення для філософії права, а швидке прийняття правильного, обґрунтованого, справедливого правозастосовного рішення засвідчує високий рівень ефективності функціонування всієї правової системи та встановлення належного рівня правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Котарбинский Т. – М. : Экономика, 1975. – 272 с.
2. Пшоловский Т. Принципы совершенной деятельности. Введение в праксеологию / Пшоловский Т. – М. : Ин-т праксеологии, 1993. – 272 с.
3. Злупко С. Основи історії економічної теорії / Злупко С. – Львів : ЛНУ, 2001. – 204 с.
4. Сацков Н. Я. Методы и приемы деятельности менеджера и бизнесмена / Сацков Н. Я. – Белая Церковь, 1994.
5. Борисенко В. А. Практикеологія – інноваційний підхід у системі підготовки магістрів управління ОВС / В. А. Борисенко // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. – № 3. – С. 108–109.
6. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: Витоки, концептуальні засади, інфраструктура : [монографія] / Крижанівський А. Ф. – Одеса : Фенікс, 2009. – 504 с.
7. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
8. Казакова М. В. Правопорядок как объект охраны милиции / М. В. Казакова // Вестн. Моск. ун-та МВД России. – 2006. – № 4. – С. 15–17.